

hogyan az évi hatvanmilliót – évenként kétmillióval növelve – megkapjuk tőlük.

– A háromszázmillióból mennyi jut produkciókra?

– Körülbelül tíz százalék. A többi fenntartás.

– Négy nagyszínházi és két stúdióbemutatóval számol. (Ez részben vicces, mert a két tér közt nincs akkora különbség.) A nagy tér a fontosabb? A jegybevétel?

– Eleinte feltétlenül. Aztán majd kiderül – a produkciók sikerétől függ, hogy hol hány előadást játszunk.

– Maga amúgy is általában a nagyobb teret kedveli; és az a bizonyos „népszínházi” koncepció is...

– Kivéve, mondjuk, a *Shopping and fu*cking-rendezésem, amit csak kis térben tudok elképzelni. Száz néző láthatja egyszerre – és kétszer ennyi előadást is lehetne tartani belőle, már negyedik éve... Én tudom, hogy a gazdasági mutatók és a gazdasági működés nagyon fontos. De mégis azt mondom, hogy fordítva kell csinálni: a színházat művésziileg kell előbb összerakni. És abból lehet következtetni, változtatni. Visszafelé én biztosan nem tudom.

– A színház gárdájával – most a színészeket leszámítva – elégedett?

– Itt van, illetve a kinevezésem után lesz némi dolgom. Belül is – és kívül is: most nyílik egy jegyirodánk a Ráday utcában, ettől sokat várok.

– Színigazgatóként más kapcsolatot kell tartania majd színigazgató kollégáival, mint vándormadár szabadúszó rendezőként. Mit gondol, hogy fog ez sikerülni?

– Nagyon helyes kapcsolatot fogok tartani velük.

– Hogy fogadták a kinevezése híreit?

– Néhányan fogadták. Mácsai küldött egy kedves, segítőkész sms-t. Marton fölhívott, Márta Pista fölhívott, Bodolay, Megyeri, Meczner is – mind nagyon jólesett.

– És a hivatallal egyebek is járnak: kapcsolattartás a minisztériummal, a fővárossal, különböző hivatalokkal...

– ...én mindenkivel tényleg finom, úri-fiús kapcsolatot fogok tartani, de sok időm nem lesz rá, ugyanis dolgoznom kell.

– *Jut eszembe: eddig is elég sűrű programja volt. Mi lesz most? Operarendezés, külföld, vidék, Heti Hetes, nyilvános szereplés...*

– Minden nyilvános szereplést ki fogok használni arra, hogy a Bártkát népszerűsítsem.

– A Heti Hetesben?

– Ott is akár.

– A Bártkában voltak egyéb tevékenységek is. Hajónapló?

– Marad, de megváltozik a formája – vastkosabb műsorfűzet lesz. Nem látom értelmét annak, hogy egy színház lapot adjon ki.

– Kritikusképzés?

– Nem tudok róla.

– Színészképzés?

– A saját csoportos szereplőinket szeretnénk képezni, igen.

– Stúdiószínházi fesztivál?

– Átmegy Egerbe, mert Kapusztá Katalin átvitte oda – engem ez a kész helyzet fogadott. Mindazonáltal fogunk stúdiószínházi fesztivált szervezni. A COMET-et Csányi viszi magával – vigye.

– Úgy beszél a helyzetről és a terveiről, mintha hónapokig, esetleg évekig készült volna a feladatra. Semmi kétely, semmi bizonytalanság?

– Volt ilyesmi – és nyilván lesz is még. Most elsősorban a lendületet érzem – nemcsak magamban, másokban is.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE:
CSÁKI JUDIT

SZABÓ ISTVÁN

Ülünk ölnbe tett kézzel

■ VÁZLATOS VÍZIÓ A KÖZÉRDEKRŐL ■

Várunk. A fenyegető jövőt nem akarjuk észrevenni. A most kezdődött költségvetési évet is majd csak megússzuk valahogy.

Az elmúlt időszak több olyan történetet is produkált, amelynek hatását még nem mértük fel igazán. Ezek közül az egyik az áfatörvényhez kapcsolódik, a másik a színelv szerződések néven elhíresült foglalkoztatási/adózási problémához.

Kezdődött az áfaarányosítás bevezetésével (ami az addigi visszaigénylés döntő hányadának megszűnését jelentette), aztán jött az így keletkezett veszteség részleges – először eseti, majd a költségvetésbe épülő – kompenzációja, végül pedig 2006-ban az áfa-visszaigénylés lehetőségének visszaállítása, ami a költségvetési támogatás nominális csökkenésével járt együtt – ez röviden három év történése. A keletkező kaotikus helyzet melléktermékeként az eddigi

támogatási rendszer egyik legfontosabb eleme is felmorzsolódott, megszűnt a fenntartó önkormányzatok finanszírozási érdekeltsége, illetve az erre vonatkozó motiváció. Bár ennek következményeit teljes körűen még nem látjuk, annyi már tudható, hogy a Főváros „elesett”, hiszen itt már biztos, hogy az önkormányzati támogatás is csökkent.

A másik történet ennél egyszerűbb, de nem kevésbé beláthatatlan következményekkel fenyeget. A foglalkoztatást szabályozó új törvényeknek többek között a színházi gyakorlat sem felelt meg. 2006 júniusáig egy többször meghosszabbított moratórium tette lehetővé az ettől való eltérést. Most itt van végre a kivételtörvény, az EKHO. Hogy mit kell, lehet, szabad lépniük a színházaknak ebben a helyzetben, arról azonban nincs sem közös szakmai terv, sem a minisztériumtól megkért jogi

állásfoglalás, sem szakvélemény tudós jogászprofesszoroktól. Mintha mindenki arra „játszana”, hogy az első golyó nem őt találja el, az összes dominó eldőlését meg nyilván meggátolja majd az állam.

Mondhatnám, hogy így élünk, folyamatos múlt időben, tökéletesen áttekinthetetlen körülmények között. Nem csoda, ha egyetlen érvényes szabály van: boldoguljon mindenki úgy, ahogy tud.

Hogy a jelenbe érő múlt találkozása az elgondolható jövővel, vagyis a színházak finansziális helyzetét meghatározó költségvetési rendszer átalakulása milyen változásokat eredményez, milyen kényszereket hoz majd, azt csak találgatni lehet. Az előjelek nem biztatóak.

2006 szeptemberére el kell készülnie a Konvergencia Programnak. Mivel ennek egyik sarkalatos pontja a költségvetési deficit mértékének csökkentése, nehezen kép-

zelhető el, hogy a színházak számára kedvező változásokat hoz majd. A 2007. évi költségvetés ezért (is) kötött pályán fut, a legtöbb, amit várhatunk, az idei szint megőrzése. És abban az évben exponálódik majd a kérdés, hogy mi a teendő, ha az önkormányzatok forrás híján kiesnek a finanszírozásból, ugyanis 2008-tól – lévén nem eurokonform – megszűnik majd az iparüzési adó. Biztathatjuk magunkat, hogy lesz helyette más, talán a személyi jövedelemadó is ott marad végre az önkormányzatoknál, vagy ha mégsem, akkor majd az újrafelosztás során érvényesítjük érdekeinket, hiszen ha koncepciók kialakításában nem is, kijárában igen jó a szakma teljesítménye.

Ez a vázlatos vízió csupán rövid összefoglalója néhány olyan várható történésnek, amelyek nem választható variációk. Akadhat még sok más látható és nem látható körülmény, amely a dolgok jelenlegi stádiumában nem ítéhető meg, például az NKA átszervezése, az áfakulcs változásának, csökkenésének kihatásai, egy esetleges közigazgatási reform következtében létrejövő ártrendeződség, a költségvetési szervek jogállásának megváltozása, amely a minisztériumi színház(ak) kivételével minden teátrumot nonprofit gazdasági társaságba kényszerít stb.

A szakma rosszkedvű. Az elmúlt évek során a törvényalkotásból sok előny nem származott számára. Igaz, egyetlen törvény sem született kifejezetten a színházak működéséről. A negatív hatások mellett annyi pozitív változás mégis megemlíthető, hogy a költségvetési törvény mellékletében immár harmadik éve külön soron szerepel az alternatív és mozgásszínházak kiemelt társulatainak és befogadóhelyeinek támogatása. Más kérdés, hogy a számukra biztosított összeg nemhogy nem nőtt, hanem némiképp még csökkent is. A Nemzeti Kulturális Alaphoz fűződő remények – a keretösszeg növekedését vagy bizonyos szervezeti átalakulást illetően – szintén nem teljesültek.

A lejtmenet évek óta tart, de a szakmai megnyilatkozások igencsak visszafogottak. Sokan a „színházi törvényre” várnak, csakúgy mint egyes laikus politikus szimpatizánsok – pártállástól függetlenül. Erre azonban – többszöri próbálkozás után már nyugodtan kimondható – nincs semmilyen remény. A szinkronszínészek jelenleg folyó ilyen irányú próbálkozása újabb adalék lesz ehhez a történehez.

Egy évvel ezelőtt még úgy látszott, hogy a kezdeményezést átveszi a minisztérium. A „színházi stratégiatervezet *A szabadság kultúrája* című kiáltványban foglaltak szellemében” született meg, de egy szűk szakmai körön kívül teljesen ismeretlen maradt. A mintegy háromoldalmi átfogó cselekvési program útját sokan irigyen figyelték, hiszen szerettek volna a kiválasztottak közé kerülni, akik konzultálhattak, s ezáltal nevüket is adták a tervezethez. A végeredmény azonban mindmáig meglehetősen sovány. Az őszinte, naiv szándék fennakadni látszik az anyagi korlátokon és a jogszabályi kereteken.

A szakmai részvétel most is, mint immár annyiszor, nem az „alulról delegált”, hanem a „felülről hívott” képviselők révén valósult meg. A színházakat fenntartó önkormányzatok sem igazán szeretik a szakmai szervezetek tőlük független delegáltjait bevonni a döntések előkészítésébe (persze azok is kerülnek a felesleges konfrontáció). Vigye el a balhét az önkormányzat, így alkalomadtán könnyebben lehet rámutatni, hogy lám, mire vezet a hozzáértés teljes hiánya. Paradox módon az említett tervezet is a főhatóság kompetenciájának növelése mellett foglal állást. Bár a POSZT létrehozása ezt sokak számára elfedi, a Színházi Társaság éppen öt éve nem mutat semmilyen hathatós, eredményes aktivitást ez ügyben. A helyzet kialakulásáért mégsem csak a szakmai szervezet felelős. Immár kormányzati ciklusokon átívelő tapasztalat, hogy a szakma és a munkavállalói érdekeket megjelenítő szakszervezet részvétele csak nehezíti a (kultur)politika jó szándékú (?) improvizációit. Holott csak a szakma felkészült képviselői mondhatnák meg, hogy a művészi érték szempontjából mit kellene tenni. Mivel ilyen igény nincs, annyi funkciója marad, hogy minél több közpénztámogatást érjen el.

Több egyéni változtatási szándékról lehet tudni, ezért nem mondhatjuk, hogy a szakma aktivitása, kreativitása teljesen befa-gyott volna, de mindehhez háttér, képviselő és nyilvánosság kell. A feladat adott. A szervezet megújulásra ítéltetett.

Valamit mindig lehet tenni. Például elemezni a helyzetet, és állást foglalni a leglényegesebb kérdésekben. Még így is lehetnének a színházi élet egésze szempontjából fontos kezdeményezések, amelyek sem törvénymódosítást, sem jelentős támogatásnövekedést nem igényelnek. Annak, hogy ezek rendre elmaradnak, egyszerű oka van: az érintett felek (a tulajdonos és a színház) valamelyike, gyakran egyike sem akar tényleges változást. „Erőből” végig lehet vinni, valamit, mint a kht.-s átalakítást, de nem érdemes. Pláne olyan erőteljesen (végiggondolatlanul), mint ez esetben. A tulajdonos önkormányzat csalódott a várakozásában, s ez most jó ürügy arra, hogy ne bocsátkozzon újabb kalandokba.

Pedig az elmozdulás iránya a tulajdonosi szempontból háromosztatú színházi struktúrán belül nyilvánvaló. Az állami színházak egy részéből előbb-utóbb önkormányzati lesz, az önkormányzati színházak egy részének pedig a privatizáció lehetőségével – érzésem szerint két év múlva kényszerével – kell számolnia. Mindkettő megjelent már a próbálkozások szintjén, de valamiért eddig mindig fönnakadt a „nehézségek” szinte láthatatlan hálóján.

Nincs még tizenöt éve, hogy felelős minisztériális vezetők egyértelműen kinyilvánították: az államnak nem dolga a nemzeti intézményeken kívül más színházakat fenntartani. Ezt az álláspontot azóta sem cáfolta semmilyen hivatalos kultúrpolitikai manifesztum, csak a fennálló gyakorlat.

Egy színház állami fenntartásának megkérdőjelezhetetlen oka kell legyen (a Nemzeti Színháznak legtöbbször nem a státusát, hanem minőségét szokták vitatni). Ezért javaslom kitartóan azt, hogy tegyék törvénnyel egyértelművé: milyen körre terjed ki az állami gondoskodás. Ilyen színházi törvényre valóban nagy szükség lenne. A jelenlegi minisztériumi színházak ugyanazt a feladatot látják el, ugyanazt a potenciális közönséget célozzák meg, mint a többi önkormányzati és magán(!)színház Budapesten, és tulajdonosuk semmilyen speciális feladatot nem ír elő számukra. A helyzet fenntartása teljességgel indokolatlan. Tizennégy kormányzati évből nyolcban a kérdés rendezését nem gátolta politikai ellentét a Főváros vezetése és a kormánykoalíció között. Nézzük a tartós helyzet politikán kívüli okait. (Zárójelben: a tárgyalások csak a Budapesti Kamaraszínházról és a Játékszínről folynak-folytak. Az igazi kérdés azonban az, mi legyen a Magyar Színházzal.)

Mivel az esetleg a fővárosra átkerülő színházak „vinnék magukkal” a támogatásukat, azonos érdekkörbe kerülésük óhatatlanul is felvetné bizonyos változások lehetőségét az önkormányzat számára. A tárgyalások kimenetele azonban a választási ciklus végén több mint kérdéses. Az intézményi ellenérdekeltség és a bürokratikus háritás megint egy irányba mutat, és várhatóan legyőzi a racionális politikai szándékat.

A települési (fővárosi, városi, kerületi) önkormányzat – az állam mellett – az a legfontosabb közigazgatási fórum, amely képes tartós kötelezettséget vállalni közpénztámogatás biztosítására. Az esetek döntő többségében ez színházi intézmény fenntartását, ritkábban nonprofit szervezet tulajdonlását jelenti. Az önkormányzat a színházát (színházait), részben a szigorodó pénzügyi előírások, részben saját szűkös anyagi lehetőségei miatt, igyekszik rövid pórázon tartani. Ez általában nem jelenti a művészeti kérdésekre való direkt beleszólást, de a feltételek megszabása, a lehetőségek korlátozása óhatatlanul determinálja a művészi munkát. Természetesen nem kérdőjelezzük meg a tulajdonos jogát, hogy a színház profilját, küldetését (ah!) meghatározza. Túl nagy összegekről van szó ahhoz, hogy biankó csekket állítson ki.

(Zárójelben: vajon milyen alkotmányos elvet sértene, ha az állam a kétharmados finanszírozási arányt „ellentételezendő” azt kérné, hogy az előadások egy tizedét ne a székhelyén teljesítse a színház? No de hagyjuk az utópiákat.)

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma hivatalos statisztikai adataiból és a Fővárosi Önkormányzat nyilvánosságának szánt mutatóiból képeztem – egyszerű osztási művelettel – az alábbiakban látható számoszlopokat. (A kevés ilyen irányú gyakorlattal rendelkező olvasó figyelmébe: az osztás eredményét egyformán befolyásolja az osztó és az osztandó, tehát egy bizonyos fajlagos mutató lehet azért is nagy, mert magas a támogatás, illetve azért is, mert alacsony a nézőszám.) Azoknak a színházaknak az adatait közlöm, amelyeket egy minisztériumi és önkormányzati összevetésben egymásra vonatkoztathatónak gondolok. Felsorolásunkban a színház neve (az államiakat kövér betűkkel szedve) után álló számok az összes befogadóképességet, majd a teremszámot jelölik. A harmadik oszlopban a fenntartói támogatás összege olvasható millió forintban.

SZÍNHÁZ	ÖSSZES BEFOGADÓKÉPESSÉG (fő)	JÁT SZÓHELY SZÁMA	TÁMOGATÁS (millió forint)
Budapesti Kamara	282	3	467,0
Játékszín	269	1	180,6
József Attila	634	2	378,9
Katona József	519	3	463,6
Magyar Színház	742	2	844,4
Radnóti	230	1	281,8
Új Színház	426	2	404,1
Vígszínház	1633	3	766,3

A következő, egymás mellett elhelyezett táblázatokban (csökkenő számsorrendben) az egy fizető nézőre jutó jegybevétel (magyarul az átlaghelyár forintban), illetve az egy nézőre jutó fenntartói támogatás szerepel. (Minden adat a 2004-es költségvetési évre vonatkozik.)

	SZÍNHÁZ	EGY FIZETŐ NÉZŐRE JUTÓ JEGYBEVÉT (Ft/fő)		SZÍNHÁZ	EGY NÉZŐRE JUTÓ TÁMOGATÁS (Ft/fő)
1	Játékszín	2113	1	Bp.-i Kamara	7854
2	József Attila	1664	2	Új Színház	7069
3	Radnóti	1478	3	Magyar Színház	6204
4	Bp.-i Kamara	1468	4	Katona	5407
5	Vígszínház	1345	5	Radnóti	5341
6	Katona	1317	6	Játékszín	3494
7	Magyar Színház	1179	7	József Attila	3009
8	Új Színház	1091	8	Vígszínház	2190

Ahogy az állami színházak esetében a fenntartó minisztérium nincs korlátozva abban, hogy a rá rótt feladatot milyen módon látja el, ugyanúgy az önkormányzatnak sem írja elő semmi, hogy az általa vállalt és nem kötelező (!) feladat megoldásához milyen szervezeti formát preferál. Egyre inkább számolnia kell azonban a színház területén megjelenő magánérdekkel, magánvállalkozások haszonra törő mivoltával. Ugyanakkor az értékek védelmében, a közösség képviseletében szimpatikus vehemenciával fellépőket is meg kell értenie, akik nem engedik át a kultúra megszentelt templomát a kufárok kezébe. Ahogy a klasszikus viccben mondja a rabbi: mindenkinek igaza van.

A színház ma is egyfajta (amúgy törvényes) privatizációra kényszerül: a színészt, a takarítót, a színpadi és a nézőtéri személyzetet egyaránt magánvállalkozásban szerződteti. Egy másik logika szerint viszont számon kérik rajta, mondván: ez „kényszervállalkozás”. Pedig mindössze annyi történt, hogy az intézmény tette meg azt a lépést, amelyet fenntartójának kellett volna.

Előrebocsátom, nem a színházak eladásáról beszélek – vevőt ugyanis legfeljebb a bolondokházában találunk. Talán közhelyszámba megy: az állami, önkormányzati tulajdonú épületben folyó tevékenység privatizációjáról, egy magánvállalkozás által való el-

végzéséről lenne szó, amelyet az ingatlan (az infrastruktúra) tulajdonosa 1. haszon reményében, 2. nullszaldósan, de leginkább 3. közvetlen vagy közvetett támogatás ígéretével visz ki a piacra. Hangsúlyoznunk kell, hogy az önkormányzat nem megszabadulni akar a korábban vállalt feladat terhétől. A konstrukció előnye abban fogalmazható meg, hogy mindkét fél számára tiszta helyzetet teremt a megkötött polgári szerződés, mindkét fél tudja, mit vállalt és mit várhat. A felelősség egyértelmű. Az önkormányzatnak, konkrétan a Fővárosnak, meg kellene ragadnia a kínálkozó alkalmat. Ma még a két fél a kölcsönös előnyök alapján tárgyalhat, nem egy alternatíva nélküli kényszerhelyzetben. Egy modell kipróbálása, amennyiben a résztvevők akarják, és az ellendrukkerek tábora is kellő türelemmel figyeli az eseményeket, mindenkinek hasznos lehetne. Helyzeténél fogva az önkormányzati színházak közül a Vidám Színpad, a Thália és a József Attila, az állami körből pedig a Játékszín tűnik a legalkalmasabbnak az említett szerepre. (A lehetséges szerződés részletproblémái, a már megszületett modellszámítások tárgyalása meghaladja e dolgozat kereteit.) Érdemes lenne komoly kísérletet tenni annak bizonyítására, hogy a közérdek képviseletében fellépők felelőssége, valamint a magánvállalkozók igyekezete és tisztessége egy demokratikus jogállamhoz méltó módon is találkozhat.